

Ansvarlige investeringer

SRI-rapport desember 2008

The logo for ALP, consisting of the letters 'ALP' in a stylized, white, serif font. The 'A' and 'L' are connected, and the 'P' is separate. The logo is positioned in the bottom right corner of the page.

Innhold

- 4 Om KLP
- 6 Kjære leser
- 8 Hvordan være en ansvarlig investor og eier
- 10 Unikt norsk investorinitiativ
- 11 Fokus på selskaper i Burma
- 12 Klima inn i styrerommet
- 14 Klasebomber blir forbudt
- 16 «Et tiltak som virkelig fungerer»
- 17 Kartlegging av indeksenes karbonbelastning
- 19 Stemmegivning
- 22 Dialog, observasjon og ekskludering
- 24 Re-inkluderte selskaper
- 25 Ekskluderte selskaper

Selskaper ekskludert for:

- 28 Brudd på menneskerettigheter
- 30 Brudd på arbeidstakerrettigheter
- 31 Miljøskade
- 33 Korrupsjon
- 34 Produksjon og salg av våpen
- 37 Uttrekkens finansielle betydning

Om KLP

➔ KLP som finanskonsern

KLP, Kommunal Landspensjonskasse, er et av Norges største livsforsikringsselskap. Selskapet leverer pensjons-, finans- og forsikringstjenester til kommuner og fylkeskommuner, helseforetak og til bedrifter både i offentlig og privat sektor.

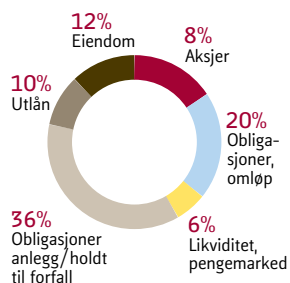
Selskapets hovedprodukt er offentlig tjenstepensjon. Mer enn hver åttende nordmann har pensjonsrettigheter i KLP. KLP tilbyr skadeforsikring både for privatpersoner og offentlig sektor, og KLP Eiendom er blant de største eiendomsforvalterne i landet.

KLP tilbyr også et bredt spekter av låneprodukter. KLP er et gjensidig selskap hvor pensjonskundene også er eiere av selskapet. KLP ble etablert i 1949 og har ca. 670 ansatte.

➔ Forvaltning av kapital i KLP

KLP forvalter totalt 201,8 milliarder kroner. Disse er fordelt på flere aktivklasser. Se fordelingen av investeringsmidlene i grafen nedenfor.

KLP Kapitalforvaltning og KLP Fondsforvaltning har ansvar for all intern verdipapirforvaltning i KLP-konsernet, mens finansdivisjonen i morselskapet styrer aktivallokeringen av pensjonsmidlene.

Investeringer i kollektivporteføljen, aktivafordeling (per 30.09.2008).

➔ Hvilke penger er det vi forvalter?

KLP Kapitalforvaltning og KLP Fondsforvaltning, begge hel-eide datterselskaper av KLP, forvalter ca. 149 milliarder kroner i finansielle instrumenter. Kapitalen forvaltes på vegne av KLP med datterselskaper og andre institusjonelle og private kunder. Totalt er det nesten 900 andelseiere i våre fond. KLP Fondsforvaltning er Norges tredje største fondsforvaltningsselskap.

➔ Både aktivt og indeksnært

Vi tilbyr både aktive og passive (indeksnære) aksje- og rentefond, inkludert hedgefond. Samtlige av våre verdipapirinvesteringer er underlagt KLPs policy for ansvarlige investeringer.

KLP Fondsforvaltning er Norges ledende indeksfundsleverandør og tilbyr globale samt regionale indeksfond i USA, Europa og Asia innenfor MSCI World Developed-universet. Vi har også et norsk indeksfond som følger hovedindeksen på Oslo Børs.

Vi har lagt vekt på å bygge opp et sikkert og mest mulig automatisert system for denne typen forvaltning. Som en følge av denne satsningen og takket være effektiv drift og skalafordeler kan vi tilby våre globale samt regionale **indeksfond til meget lave forvaltningshonorarer: fra 0,10 prosent i årlig forvaltningshonorar.**

➔ KLP-fondene

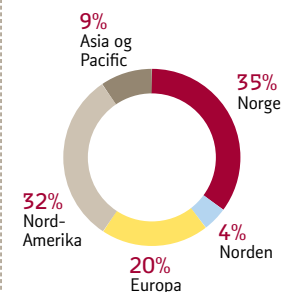
Pengemarkedsfond:

KLP Pengemarked
KLP Aktiv Rente
KLP Rentefond II
KLP Pensjon I-II
KLP Obligasjon Global I

Aksjefond:

KLP AksjeNorge
KLP AksjeNorge Indeks I-II
KLP AksjeNorden
KLP AksjeEuropa Indeks I-II
KLP AksjeGlobal Indeks I-II
KLP AksjeUSA Indeks I-II
KLP AksjeAsia Indeks I-II

Beskrivelser av fondene finner du på www.klp.no

Aksjeinvesteringenes regionale spredning, markedsverdi (per 30.09.2008).

➔ Øvrig forvaltning

Private equity

KLP investerer i private equity (inkludert venturekapital) i hovedsak gjennom private equity-fond. Dette er langsiktige forpliktelser, og investeringene skjer gradvis over en årrekke. KLPs private equity-program er fortsatt i en tidlig oppbyggingsfase. Som en av de større, norske investorene sitter vi ofte i fondenes investorkomiteé. Disse fungerer som et bindeledd mellom fondene og dets investorer.

Ekstern forvaltning

I tillegg til private equity-fond har KLP også investert i eksterne aksje- og rentefond. Samtlige av våre fondsinvesteringer er underlagt KLPs policy for ansvarlige investeringer.

Eksterne fond benyttes hovedsaklig innenfor områder der KLP ikke har intern kompetanse.

Mikrofinans

Gjennom Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) har KLP kommitert 75 millioner kroner til investeringer i mikrofinans.

Kjære leser,

Siden 2002 har KLP hatt en ansvarlig investeringsstrategi – og helt siden da har åpenhet vært grunnleggende for denne strategien. Hvert halvår offentliggjør vi hvilke selskaper som utelukkes fra våre investeringer og på hvilket grunnlag.

Vi mener det handler om å ta ansvar for våre valg, med et reelt ønske og mål om at dette skal føre til endring.

I 2005 vedtok KLPs styre en ny, revidert ansvarlig investeringspolicy. Denne uttaler at *KLP skal ivareta og videreutvikle sin posisjon som ledende i Norge*. Under Finansdepartementets konferanse *Investing for the Future* i januar 2008, ble Norge omtalt som hovedstaden for ansvarlige investeringer – spesielt med tanke på det banebrytende arbeidet som er gjort her i landet med Statens pensjonsfond. For KLP betyr det å være blant de ledende på dette området i Norge, at vi også i en internasjonal kontekst er langt fremme.

I 2006 vedtok KLPs styre også et sett eierprinsipper som uttrykker hvem vi er og hva vi står for som eiere i selskaper. Disse uttaler blant annet at *KLP skal være en ansvarlig investor og eier som tar sosiale og miljømessig hensyn når vi investerer og utøver eierskap. Det største ansvaret vi har er å ivareta og skape en avkastning på pensjonen til 500 000 nordmenn*. Så mener vi og mange andre at det ikke er likegyldig hvordan vi gjør dette.

Grunnleggende for det arbeidet vi gjør på dette området er derfor to faktorer, nemlig etikk og finans. Når vi utelukker et selskap fra vårt investeringsunivers, så er dette basert på en ren etisk beslutning – vi ønsker ikke å

være eier i selskaper som assosieres til brudd på etiske normer. Når vi videre vurderer om vi, utover dette, på en systematisk måte skal hensynta miljø- og samfunnsfaktorer i våre investeringsbeslutninger så baserer vi slike beslutninger på et finansielt grunnlag.

Fagområdet ansvarlige investeringer har vokst og vi tror at veksten vil fortsette. Eurosif beregner at 17,5 prosent av all forvaltet kapital i Europa er underlagt noen form for etiske prinsipper. Finanskrisen, som er svært utfordrende for hele finansindustrien og næringslivet generelt, tror vi vil styrke fokuset på ansvarlig forretningsadferd og ansvarlige investeringer.

Med vår utgivelse av denne rapporten ønsker vi å synliggjøre hva vi står for som en ansvarlig investor og eier, samt hva vi gjør for å etterleve styrets ambisjoner. Det å utelukke selskaper fra våre investeringer er bare ett virkemiddel vi har for hånden, og vi ønsker med denne rapporten å vise at det er mulig å gjøre mer.

God lesing!

Jeanett Bergan
Leder for ansvarlige investeringer

Hver åttende nordmann har pensjonsrettigheter i KLP.

Hvordan være en ansvarlig investor

Vårt ansvar er å sikre våre finansielle forpliktelser. KLP forvalter over 200 milliarder kroner og mer enn en halv million nordmenn har pensjonsrettigheter i KLP. Vårt ansvar er å sikre en langsiktig verdiskaping. Vi og mange andre mener at det ikke er likegyldig hvordan vi gjør dette.

Grunnene til at vi har en strategi for ansvarlige investeringer er to. For det første ønsker ikke KLP å medvirke til brudd på internasjonale normer. Vi ønsker at selskaper vi investerer i skal etterleve de minimumsstandarder som det internasjonale samfunnet har satt. For det andre mener vi at en bærekraftig forretningsdrift vil lønne seg i lengden. En pensjonsleverandør som KLP er en langsiktig investor, og for oss er det lite å vinne på selskapers kortsiktige gevinster hvis det ødelegger for en mer langsiktig inntjening. Å drive et selskap på en ansvarlig måte er også en effektiv strategi for å redusere risiko.

Vi har tre virkemidler for å påvirke til en bærekraftig utvikling: eierskapsutøvelse og aktivt engasjement, ekskludering og bærekraftige investeringer.

Eierskapsutøvelse og aktivt engasjement

Den mest direkte måten en aksjonær kan påvirke et selskap på er å stemme på generalforsamlingen.

> *Stemmegivning (side 19)*

Vi jobber med flere prosjekter som fører til dialog eller engasjement i selskaper. I tillegg har disse prosjektene som formål å skaffe informasjon som er nyttig grunnlag for investeringsbeslutninger.

> *Bærekraftig verdiskaping (side 10)*

> *Carbon Disclosure Project (side 12)*

> *Engasjement i kontroversielle land (side 11)*

> *Land for land-rapportering (side 15)*

Vi engasjerer oss løpende i dialog med selskaper rundt en ansvarlig og bærekraftig forretningsdrift. Vi arbeider systematisk for å unngå at selskaper blir ekskludert samt å få ekskluderte selskaper inkludert.

> *Dialog, observasjon og ekskluderinger (side 22)*

Å selge aksjene – en siste utvei

Vi vil ikke oppnå finansiell avkastning for enhver pris. Derfor underla KLP, som første norske livselskap, sine investeringer en etisk filtrering i 2002. Ekskludering er en siste utvei hvis et selskap ikke viser vilje til endring og forbedringer. Eksklusjonskriteriene er

KLPs strategi som ansvarlig investor:

- ➔ Eierskapsutøvelse og aktivt engasjement
- ➔ Ekskludering
- ➔ Bærekraftige investeringer

knyttet til grove eller systematiske brudd på anerkjente internasjonale normer. I praksis betyr dette at vi ekskluderer selskaper som kan kobles til brudd på FN-konvensjoner om menneskerettigheter, miljøvern, arbeidstakerrettigheter og korrupsjon.

Vi investerer heller ikke i selskaper som produserer våpen som bryter mot grunnleggende humanitære prinsipper (kjernevåpen, landminer og klasebomber) eller i tobakkselskaper.
> *Begrunnelser for ekskludering (side 28)*

Bærekraftige investeringer

KLP tror på det å kombinere avkastning med andre gevinster. Ved å integrere hensynet til miljø, mennesker og samfunn reduseres investeringens risiko og/eller skapes en bedre avkastning. Å gjøre dette på en systematisk måte krever en beslutning basert på et solid finansielt fundament. Skrittene vi tar på dette området er små men viktige – de handler om fremtidens kapitalforvaltning.

> *Indeksenes karbonbelastning (side 17)*

> *Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) (side 16)*

Internasjonale normer

Vårt arbeid bygger på internasjonalt anerkjente prinsipper. Gjennom vårt medlemskap i FNs Global Compact har vi forpliktet oss til å:

Støtte og ikke medvirke til brudd på menneskerettighetene.

■ Anerkjenne internasjonale arbeidstakerrettigheter, deriblant retten til fagforeningsfrihet og kollektive forhandlinger, avskaffelse av tvangsarbeid, barnearbeid og diskriminering.

■ Ta miljøhensyn.

■ Bekjempe korrupsjon.

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er også en viktig standard vi forholder oss til.

KLP har undertegnet FNs prinsipper for ansvarlige investeringer (UNPRI) og dermed sagt at vi blant annet skal implementere miljø-, sosiale og selskapsstyringstemaer i våre investeringsanalyser og beslutningsprosesser. For KLP har UNPRI blitt et viktig nettverk for samarbeid med andre investorer rundt ansvarlige investeringer.

Unikt norsk investorinitiativ

Å være langsiktig og bærekraftig er forutsetninger for fremtidig avkastning, mener Norges største institusjonelle investorer. Sammen ønsker de å påvirke norsknoterte selskaper til å være nettopp det.

I høst sendte 12 av landets største investorer ut en spørreundersøkelse til alle de 76 selskapene som inngår i Oslo Børs hovedindeks. Bedriftene ble spurt om hvilke retningslinjer selskapet har for sentrale elementer i en ansvarlig og bærekraftig forretningsdrift, for eksempel menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og korrupsjon. De ble også spurt om hvem retningslinjene gjelder for og hvordan de er forankret og implementert. Videre handler undersøkelsen om rapportering og kontrollrutiner på disse områdene, og om styrets ansvarlighet.

«Unikt og spennende»

Finansminister Kristin Halvorsen deltok i lanseringen i august. – Aldri før har en så bredt sammensatt investorgruppe samarbeidet om å innhente og sammenligne selskapers prestasjoner på disse områdene. Det gjør dette prosjektet unikt og veldig spennende, sa Kristin Halvorsen.

Formålet med undersøkelsen er å få et bredt datagrunnlag som er sammenlignbart, ikke

bare mellom selskaper, men også fra år til år. I tillegg til å samle data for investeringsgrunnlag, er formålet å bidra til økt bevissthet om spørsmålene i undersøkelsen.

Samarbeidspartnere

KLP er initiativtakeren til prosjektet. De øvrige investorene som står bak prosjektet, er Alfred Berg, DnB NOR, Folketrygdfondet, Gjensidige, Nordea, Nærings- og handelsdepartementet, Odin, Oslo Pensjonsforsikring, StatoilHydro Kapitalforvaltning, Storebrand og Vital. Til sammen representerer investorene en forvaltningskapital på 2700 milliarder kroner, hvorav 1000 milliarder er direkte investert i det norske markedet.

I disse dager gjøres siste finpuss på analyser og rapporten. Disse vil presenteres på Oslo Børs 10. desember 2008. Da vil resultater og vurderingsmodell også bli tilgjengelig på prosjektets hjemmeside. Ambisjonen er at prosjektet Bærekraftig verdiskaping skal fortsette i 2009. Investorene håper også på en internasjonal videreføring.

Fokus på selskaper i Burma

At selskaper opererer og investerer i Burma er kontroversielt. Menneskerettssituasjonen i landet stiller krav til selskapenes etiske bevissthet.

KLP vil øke presset på virksomheter i land hvor regimet ikke følger internasjonale spilleregler. Innsatsen har startet i Burma, og i løpet av 2009 vil vi utvide med ytterligere to land. Dette gjør vi sammen med andre investorer gjennom vår tjenesteleverandør, GES Investment Services.

Unngå delaktighet

Burma er et høyrisikoland, kategorisert av OECD som «weak governance zone». Svake institusjoner gjør det vanskelig med økonomisk og sosial utvikling. At utenlandske selskaper er til stede kan bidra til å øke velferden, til overføring av teknologi og kunnskap og til overføring av internasjonale normer og menneskerettigheter til det burmesiske samfunnet. Men det kan også bidra til å finansiere det eksisterende regimet. Derfor stiller det å drive forretning i denne typen høyrisikoland særlig krav til selskapenes etiske standard og tilhørende styringssystemer. De bør unngå at selskapet blir en del av regimets undertrykkelse og medskyldig i for eksempel brudd på menneskerettigheter eller korrupsjon.

Industrier med høy risiko

De selskapene som har størst risiko for brudd, vil bli kontaktet. Høyrisikoindustrier

er metall- og gruveindustrien samt olje- og gassindustrien. Vi har derfor valgt å engasjere oss mest i disse industriene. Dialogen begynte med to selskaper, Total og Chevron*, men vi har nå etablert kontakt med alle olje- og gasselskaper i vår portefølje som er til stede i Burma (All Nippon Airways, Baker Hughes, BJ Services, Caterpillar, Cosco, JFE Holdings, Nippon Oil og Schlumberger).

I analysen av et selskaps virksomhet i Burma ser vi i hvilken grad bedriften har en policy og praksis som kan avverge brudd på internasjonale konvensjoner, med særlig fokus på menneskerettigheter. Her ser vi på bedriftens beredskap. Vi ser også på i hvilket omfang selskapet bidrar til utviklingen av det burmesiske samfunnet, for eksempel i form av økonomiske eller utdannelsesrelaterte prosjekter, og i hvilken grad selskapet benytter sin tilstedeværelse til positiv innflytelse på militærregimet. For KLP er målet med dette arbeidet å være føre var, og forhindre brudd på menneskerettighetene.

* KLP har ikke aksjer i Chevron (se begrunnelser for ekskludering). Dialogen rundt virksomheten i Burma kan dog være en vei til tettere dialog som igjen kan gjøre selskapet investerbart.

SE RESULTATENE PÅ WWW.BAEREKRAFTIGVERDISKAPING.NO.

Klima inn i styrerommet

«What gets measured gets managed» sies det. Derfor utfordres selskaper til å måle klimagassutslipp, og å identifisere muligheter og utfordringer som følge av klimaendringer.

Carbon Disclosure Project (CDP) spør bedriftene om hvordan de ser på egne muligheter rundt klimaforandringene og hvilken type klimastrategi og handlingsplan for utslippskutt bedriften har. CDP ber også om en redegjørelse for utslipp av klimagasser.

Ledelsen følger opp

Årets undersøkelse viser en klar økning i andelen selskaper som jobber med klimaspørsmål på styrenivå. Dette gjelder alle utvalg i CDP-undersøkelsen. Blant selskapene som inngår i FTSE 250 har andelen selskap hvor et styremedlem har ansvar for klimaendringer økt fra 24 prosent til 84 prosent på ett år. I Norden sier 80 prosent av selskapene at man gitt ansvaret for klimaspørsmålet til styret og

toppleddet – og 75 prosent kunne vise til mekanismer for styret og ledelsen for å følge opp selskapets måloppnåelse på området. Dette ser vi som en svært viktig utvikling. En kursendring må staves ut av øverste ledelse og styre hvis den skal bli reell.

Klare mål for reduksjon

Vi ser også en økning i andelen selskaper som har klare mål for reduksjon av klimagassutslipp. Spesielt Norden peker seg ut: 62 prosent av selskapene har reduksjonsplaner, mot 23 prosent i fjor. Blant de globale selskapene som inngår i FTSE 100 har andelen økt fra 41 til 81 prosent. Dette er en positiv utvikling. Dessverre havner norske selskaper på jumboplass i Norden når det gjelder klima-

rapportering. Selv om stadig flere nordiske selskaper velger å besvare undersøkelsen har svarfrekvensen falt fra 67 prosent i fjor til 58 prosent i år. Sverige var best med en svarfrekvens på 80 prosent, mens svarfrekvensen blant de norske selskapene var 38 prosent (17 selskaper).

– Vi ser at svarfrekvensen er høy blant de selskapene som ble kontaktet i fjor og lavere blant selskapene som ble kontaktet første gang i år, sier Amanda Haworth Wiklund, direktør for CDPs nordiske sekretariat.

Best til å rapportere

Av de 22 nordiske selskapene som er best til å rapportere om sin klimapåvirkning er dog tre norske: StatoilHydro, Hydro og Norske Skog.

KLP ønsker å jobbe systematisk for å hensynte klimautfordringer og muligheter i vår forvaltning, dersom vi ser at dette reduserer risiko og/eller skaper avkastning. Vi tror at det i lengden vil være lønnsomt for selskaper å jobbe energieffektivt og å redusere klimagass-

utslipp, og at dette også kan få konsekvenser for våre porteføljer.

CDP er et viktig initiativ for å kontinuerlig øke kvaliteten på data som gjøres tilgjengelig for investorer. At informasjonen som selskapene rapporterer fra i år er tilgjengelig for porteføljeforvalterne gjennom Bloomberg er et viktig steg for å integrere denne typen hensyn i investeringsbeslutninger.

Om CDP

- Målet er å få selskaper verden over til å rapportere sine utslipp av klimagasser.
- CDP er støttet av 385 av verdens største investorer. KLP er norsk partner.
- Investorene står sammen for en forvaltningskapital på 57 billioner dollar.
- Mer enn 1550 selskaper har rapportert om sine klimagassutslipp og sin klimastrategi. Det gir en svarprosent globalt på 77%.
- Nesten 190 nordiske selskaper ble spurt, hvorav 40 norske. Av disse svarte 38%.
- Dette er andre året undersøkelsen går ut til norske og nordiske selskaper.

OPPFORDRER SELSKAPER TIL Å BLI MEDLEM AV GLOBAL COMPACT

En gruppe internasjonale investorer, deriblant KLP, har i høst oppfordret 9000 selskaper til å bli medlem av FNs Global Compact. I et brev spør de 52 investorene om selskapet har planer om å bli medlem og i så fall når. Hvis ikke, blir selskapet spurt om hvilke alternative tilnærminger selskapet eventuelt har for å sikre at internasjonale normer etterleves. Dette initiativet er trolig det største internasjonale samarbeidsprosjektet mellom internasjonale investorer på dette området noensinne. Gruppens totale forvaltningskapital er 4,4 billioner dollar.

Brevet er sendt til selskaper som inngår i MSCI verdensindeks, FTSE All-World eller IFC Emerging

Markets og som ikke er medlemmer av FNs Global Compact. Resultatet og svarene presenteres for investorgruppen i 2009.

KLP har også signert et brev til utvalgte selskaper for å gi ros for godt arbeid som medlemmer av Global Compact. Tilsvarende er en oppfordring sendt til 79 selskaper som ikke lever opp til den standard medlemskapet tilsier.

FNs Global Compact er et initiativ for næringslivet der medlemskap forplikter aktørene til å støtte menneske- og arbeidstakerrettigheter, ta et miljøansvar og bekjempe korrupsjon i sin virksomhet. KLP er selv medlem.

GODE NYHETER FRA ÅRETS UNDERSØKELSE:

- De fleste respondentene (73%) ser kommersielle muligheter ved klimaendringene og har planer om nye produkter eller tjenester.
- Mesteparten av selskapene (89%) sier at de har iverksatt tiltak for å håndtere risikoen, og at de vurderer finansielle effekter av klimaendringene (70%).
- 74% av selskapene har satt et mål for reduksjonen av klimagassutslipp.
- Svarprosenten er høyest i Europa og Nord-Amerika (83 respektive 82%), og betraktelig lavere blant selskaper i Latin-Amerika og Asia. Men der er også unntak. For eksempel i Brasil rapporterer 86 prosent av de 75 største selskapene.
- Nesten halvparten av selskapene som ble spurt men valgte å ikke rapportere i år, sier at man vil gjøre det neste år.

Klasebomber blir forbudt

En internasjonal konvensjon mot klasebomber er blitt forhandlet frem i år. Konvensjonen er et viktig steg i arbeidet for å stanse produksjon og bruk av en våpentype som i all hovedsak rammer sivile.

Den nye konvensjonen vil være forpliktende for stater som signerer og ratifiserer avtalen, men selvsagt også for selskaper i disse landene. Konvensjonen vil forby produksjon, handel, lagring og bruk av klasebomber. Våpenprodusenter har allerede de siste årene begynt å bevege seg bort fra klasebomber. Årsaken er den harde kritikken mot slike våpen, og at forsvarsmaktene er mindre villige til å satse på klasebomber.

Eksklusjonsgrunn

Eierskap i disse selskapene er ikke forbudt for investorer, men det vil være et økt press fra

offentligheten for eksklusjon. KLP har siden 2005 filtrert sin portefølje for selskaper som er involvert i klasebombeproduksjon. En del land vil ikke signere eller ratifisere den internasjonale avtalen. Det vil derfor også være selskaper som fortsetter produksjonen (i USA, Russland, Kina, Pakistan og Israel). Vi regner derfor med å ha flere selskaper på vår ekskluderingsliste av denne årsak også fremover. Men som et resultat av forbudet håper vi at listen på sikt blir kortere enn de 20 selskaper den inneholder i dag (se ekskluderingslisten på side 34). Et eksempel er det franske selskapet Thales, som har vært ekskludert siden 2005.

ETIKKEN FOR STATENS SPAREPENGER EVALUERES

De etiske retningslinjene for Statens Pensjonsfond – Utland (SPU) har vært svært viktige for hele det internasjonale investormiljøet og for fagfeltet ansvarlige investeringer. KLP er en investor som har en forvaltningsstrategi med mange likhetstrekk med SPU. Vi ønsket derfor å formidle våre erfaringer i anledning den pågående evaluering av SPU's retningslinjer. I vår høringsuttalelse trekker vi frem følgende punkter som viktige i videreutviklingen av retningslinjene:

- Styrke åpenheten om Norges Banks eierskapsutøvelse.
- Ivareta synergieffektene fondet vil oppnå ved å kombinere en ekskluderingsstrategi med aktivt eierskap. Dette kan Norges Bank gjøre ved å i større grad legge kriteriene som gjelder for uttrekk til grunn også for eierskapsutøvelsen, og ved å aktivt søke å påvirke ekskluderte selskaper.
- Samarbeide med andre investorer.

I dialog med KLP sier Thales at man har kommet konvensjonen i forkjøpet, og ikke lenger produserer klasebomber. KLP håper å få dette bekreftet til neste oppdatering av listen.

Sivile ofre

Problemet med klasebomber er at en del av småbombene som regel blir liggende udetonerte i terrenget. I Libanon falt bombene bare i løpet av noen få sommeruker i 2006, men mesteparten av ofrene ble rammet etter at våpenhvilen trådte i kraft. Også bombingene i Kosovo 1999 skjedde i en kort tidsperiode, men udetonerte bomber vil det ta år å rydde bort. Dette problemet deler Libanons og Kosovos befolkning med irakere, afghanere, tsjetsjenere og mange andre. Fra Kambodsja, Laos og Vietnam rapporterer FN fortsatt om ofre av klasebomber som falt på 1960- og 70-tallet.

Forhandlingene dreide seg helt til det siste om den tekniske definisjonen av klasebomber. De største produsentene og brukerne ønsket en så smal teknisk definisjon som mulig – blant annet med unntak for målsøkende og selvdestruerende bomber. Men forhandlingene resulterte i en definisjon som omfatter stort sett alle eksisterende klasebomber.

Som en reaksjon erklærte USA en egen, mindre streng policy i juli i år, og det er også andre land som av samme grunn håper på en konvensjon om klasebomber innenfor rammene av FNs eksisterende våpenkonvensjon. Forhandlingene om en slik har pågått i mange år uten resultater, og det var derfor Norge sammen med flere land tok initiativ til Oslokonvensjonen. Mer enn 100 land har sagt at de vil slutte seg til konvensjonen når den åpnes for signering 3. desember 2008 i Oslo.

LAND FOR LAND-RAPPORTERING

KLP påvirker prosessen mot en ny regnskapsstandard for utvinningsindustrien. Standarden kan være med på å motvirke korrupsjon.

I høst mottok KLP, sammen med flere andre investorer, en henvendelse fra interesseorganisasjonen Publish What You Pay (PWYP). PWYP kom med en oppfordring til KLP om å støtte den pågående prosess for å få etablert en ny internasjonal regnskapsstandard (IFRS) for utvinningsindustrien. Målet er å få etablert en regnskapsstandard som krever offentliggjøring av selskapers betalinger til myndigheter som skatt og avgifter, reserver, produksjonsdata og kostnader land for land.

KLP mener en slik regnskapsstandard for det første vil bidra til å gi investorene relevant og nyttig informasjon fra et risiko-, verddivurderings- og mulighetsperspektiv. For det andre vil den ha svært mange positive sideeffekter som bekjempelse av korrupsjon, ansvarliggjøring av et lands myndigheter, like konkurransevilkår, synliggjøring

av penge- og verdistrømmer til og fra myndigheter, samt bekjempelse av skatteparadiser.

I den forbindelse har KLP sendt et brev til International Accounting Standards Board (IASB) som uttrykker vår støtte til det pågående arbeidet omkring en slik regnskapsstandard. Videre inviterte vi investorer, analytikere og porteføljeforvaltere til et møte om temaet for å spre budskapet med mål om at flere investorer skal støtte prosessen. Internasjonalt har vi også oppfordret likesinnede investorer til å støtte arbeidet ved å legge saken ut på intranettet til FNs prinsipper for ansvarlige investeringer, samt en gjennomføring av to webmøter.

IASB skal i løpet av 2008 utgi et Discussion Paper, som vil være åpent for kommentarer og innspill fra interessenter. Vi vil fortsette å engasjere oss i denne prosessen – og håper at vi på den måten kan være med på å skape forbedringer på flere plan.

NORSK MIKROFINANSINITIATIV

«Et tiltak som virkelig fungerer»

Richard Weingarten, nylig tiltrådt direktør for det nesten like nye mikrofinansinitiativet, er opptatt av «den doble bunnlinje». Investeringene skal gi både sosial utvikling og finansiell avkastning.

Etter mange år på Wall Street gikk amerikanske Richard Weingarten over til FNs Capital Development Fund (UNCDF). UNCDF er det eneste FN-organet med et investeringsmandat og FNs ekspertise innen mikrofinans. UNCDF arbeider i land hvor mennesker lever på mindre enn sju kroner om dagen.

– Ser du deg rundt i verden, ser du massevis av mennesker som ikke kan delta fullt og helt i samfunnet på en produktiv måte. Det er mange tiltak som skal hjelpe dem, men få som fungerer. Mikrofinans gjør virkelig det, sier Weingarten. Mikrofinans hjelper fattige mennesker å forbedre sine liv på en direkte og umiddelbar måte.

Mikrofinans er ikke en form for veldedighet, men en direkte kanal for å fremme økonomisk velstand og vekst.

– Med hjelp av mikrofinans kan disse menneskene oppnå noe med eget arbeid.

Har tro på det norske initiativet

Det er tre grunner til at Richard Weingarten har tro på NMI. For det første har NMI en unik organisasjonsstruktur; det er et samarbeid mellom næringslivet og det offentlige. De private aktørene er KLP, DnB NOR, Ferd og Storebrand. Staten har investert gjennom sitt investeringsfond for næringsutvikling i

utviklingsland, Norfund. Norad, direktoratet for utviklingssamarbeid vil også bidra med sin kompetanse.

For det andre er det en hel del penger det dreier seg om. Totalt 600 millioner kroner skal investeres under en femårsperiode. Av dette beløpet kommer halvparten fra offentlig sektor og halvparten fra privat. KLP investerer 75 millioner.

Dobbel bunnlinje

For det tredje har Weingarten tro på den norske tilnærmingen til utvikling. Man har et langsiktig perspektiv og fokuserer på kapasitetsbygging både for lokalsamfunn og individer. Weingarten setter pris på tankegangen om å kombinere to tydelige mål for prosjekter: de skal bidra til utvikling og de skal være finansielt bærekraftig.

– Den tilnærmingen er sjelden. Men NMI har en dobbel bunnlinje med sosial utvikling og finansiell avkastning. Begge er nødvendige for en langsiktig utvikling og de må være i balanse, sier han.

NMI skal investere i mikrofinansinstitusjoner, ikke gi mikrokreditt direkte til enkeltpersoner. Gjennom å investere i etablerte institusjoner, når man flere fattige raskere og får større spredning og effekt av investeringsmidlene.

Kartlegging av indeksenenes karbonbelastning

Analysene viser at det er vesentlige forskjeller mellom ulike indekser karbonbelastning. Den nordiske porteføljen belaster miljøet minst.

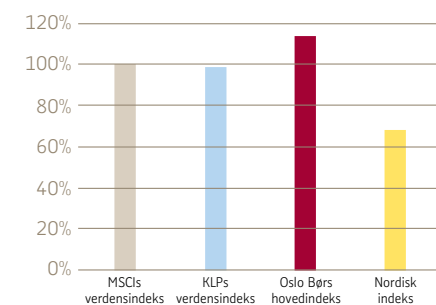
KLP tror, i likhet med verdens fremste forskere, at klimautfordringen er reell. I tillegg til dette tror vi at den vil få konsekvenser for selskaper og at de selskaper som er best forberedt vil være vinnerne på lang sikt. I den forbindelse har KLP Kapitalforvaltning gjort en kartlegging av karbonbelastningen til sine indekser. Kartleggingen er basert på data fra det Londonbaserte selskapet Trucost på selskapers miljø- og karbonbelastning.

Karbonintensitet

Karbonavtrykk viser selskapenes og underleverandørenes CO₂-utslipp delt på selskapenes omsetning. På denne måten kan man si at man måler selskapenes karbonintensitet. Ved hjelp av disse dataene er det gjort analyse av de ulike aksjeindeksene som KLP Kapitalforvaltning bruker som benchmark i sin forvaltning. For de ulike indeksene er det beregnet en gjennomsnittlig karbonintensitet ut fra markedsverdivektene til de ulike selskapene. Det som kommer frem i analysen er at det er vesentlige forskjeller mellom de ulike indeksene.

Norsk indeks har størst avtrykk

Resultatene i figuren viser at KLPs utelukkelse av selskaper som bryter med etiske normer, gir en liten gevinst på den gjennomsnittlige karbonintensiteten i verdensindeksen, til tross

Karbonavtrykk av KLPs indekser sammenlignet med MSCI World Indeks.

for at den justerte indeksen opprettholder sektorvektingen etter ekskluderingene.

Det er likevel mellom de ulike indeksene at de store forskjellene kan observeres. I forhold til verdensindeksen er den norske indeksen 13 prosent mer karbonintensiv, mens den nordiske indeksen er 33 prosent mindre karbonintensiv. Disse indeksene er smalere enn verdensindeksen både i antall selskaper og i sektorer, så det er ikke unaturlig med store utslag, men det er likevel verdt å tenke på.

Foreløpig gir ikke analysen så mye, men på sikt er det ønskelig å se på hvorvidt det gir noen økonomisk effekt å optimere forvaltningen ut fra miljømessige mål.

Det er ikke likegyldig hvordan avkastning skapes.

Stemmegivning på generalforsamlinger

Hvordan vi stemmer vil bli avgjort fra sak til sak, og selskap til selskap. Vår stemmegivningspolicy for norske selskaper bygger på Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse.

For våre aksjer i utlandet stemmer vi via fullmaktstemmegivning gjennom vår tjenesteleverandør Risk Metrics. De stemmer i tråd med de kriterier vi har fastsatt som bygger på internasjonale prinsipper for beste praksis innen eierstyring og selskapsledelse. Disse skal ivareta våre interesser som aksjeeiere – ikke bare i forhold til tradisjonelle finansielle temaer og selskapsledelse, men også selskaps påvirkning på samfunnet miljømessig og sosialt. Vi støtter resolusjoner som vurderes å bidra til en langsiktig verdiskaping for aksjonærer og andre interessenter.

Det å stemme på denne måten ved bruk av en tjenesteleverandør som har spesialisert seg på dette området, gjør at vi opptrer konsistent og i konsensus med mange andre internasjonale investorer. Dette er en viktig plattform for vårt samarbeid med andre investorer.

Per i dag stemmer KLP i følgende 14 markeder: Australia, Canada, Frankrike, Hongkong, Irland, Japan, Nederland, New Zealand, Portugal, Singapore, Sveits, Storbritannia, Tyskland og USA. I Norge gjennomfører KLP stemmegivningen på egen hånd.

NORSK ANBEFALING FOR EIERSTYRING OG SELSKAPsledelse:

Den norske standarden omhandler følgende punkter:

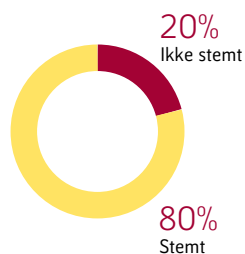
1. Redegjørelse for eierstyring og selskapsledelse
2. Virksomhet
3. Selskapskapital og utbytte
4. Likebehandling av aksjeeiere og transaksjoner med nærstående
5. Fri omsettelighet
6. Generalforsamlingen
7. Valgkomité
8. Bedriftsforsamling og styre, sammensetning og uavhengighet
9. Styrets arbeid
10. Risikostyring og intern kontroll
11. Godtgjørelse til styret
12. Godtgjørelse til ledende ansatte
13. Informasjon og kommunikasjon
14. Selskapsovertakelse
15. Revisor

Les mer på www.nues.no

Stemmegivning internasjonalt

	Per 3. kv 2008	2007
Antall generalforsamlinger	1385	45
Antall saker	31 696	300
Andel saker hvor KLP stemte mot ledelsens forslag	10%	8%

KLP startet sitt arbeid med stemmegivning internasjonalt høsten 2007.

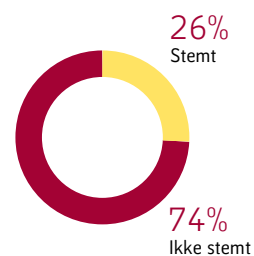

Andelen generalforsamlinger KLP stemt på av totalt antall selskaper vi har aksjer i.

Stemmegivning i Norge

	Per 3. kv 2008
Antall generalforsamlinger	27
Antall saker	267
Andel saker hvor KLP stemte mot ledelsens forslag	1%

KLP har ikke ført statistikk over stemmegivningen i Norge i 2007.

Andelen generalforsamlinger KLP stemt på av totalt antall selskaper vi har aksjer i.

KLP begynte å jobbe mer systematisk med stemmegivning i Norge under våren 2008. Denne statistikken gir derfor ikke et fullstendig bilde av KLPs stemmegivning. KLP har ofte større eierandeler i norske selskaper enn i utenlandske. Stemmegivning i vårt hjemmemarked krever derfor en grundigere gjennomgang internt i KLP. KLP vil fortsette dette arbeidet i 2009.

Resolusjoner

Temaer	Antall saker	For	Mot	Avstå	Antall saker i 2007
Styrerelaterte saker	19 802	90%	8%	2%	104
Rutinesaker	5 205	97%	3%	0%	71
Selskapskapital	2 661	90%	10%	0%	47
Godtgjørelse	1 957	82%	18%	1%	38
Fusjoner og omorganiseringer	796	84%	16%	0%	20
Anti-overtakelse	188	39%	61%	0%	2
Obligasjonseiermøter	76	100%	0%	0%	0
Totalt	30 685	89%	10%	1%	282

Resolusjoner

Temaer	Antall saker	For	Mot	Avstå
Rutinesaker	125	99%	0%	1%
Styrerelaterte saker	66	92%	0%	8%
Selskapskapital	42	100%	0%	0%
Godtgjørelse	32	91%	3%	6%
Aksjonærforslag	2	50%	0%	50%
Anti-overtakelse	0	-	-	-
Fusjoner og omorganiseringer	0	-	-	-
Totalt	267	96%	1%	3%

Aksjonærforslag

Temaer	Antall saker	Med ledelsen	Mot ledelsen	Avstå	Antall saker i 2007
Styrerelaterte saker	340	49%	51%	0,3%	3
Godtgjørelse	197	50%	50%	0%	0
Rutinesaker	151	65%	34%	0%	14
Helse og miljø	72	22%	78%	0%	1
Eierstyring og selskapsledelse	60	72%	28%	0%	0
Menneskerettigheter	26	0%	100%	0%	0
Anti-samfunnsansvar	14	100%	0%	0%	0
Generelle økonomiske saker	2	50%	50%	0%	0
Annet	149	44%	56%	0%	0
Totalt	1011	50%	50%	0,1%	18

Dialog, observasjon og ekskludering

KLP er i dialog både med selskaper som er ekskluderte og selskaper som er under observasjon. Målet er i begge tilfeller en forbedring av selskapets policy og praksis.

De nesten 2000 selskapene i KLPs investeringsunivers overvåkes kontinuerlig. For analysene som utgjør grunnlaget for KLPs engasjement og uttrekk støtter vi oss i hovedsak på GES Investment Services (GES).

I tillegg til GES støtter vi oss også på Etikkrådet for Statens Pensjonsfond – Utland (SPU). Etikkrådet gir tilråding om uttrekk av selskaper dersom det er risiko for at SPU medvirker til for eksempel krenkelsers av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelsers av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser. I og med at SPU's retningslinjer er i tråd med KLPs, vil vi trekke oss ut av de selskaper Etikkrådet anbefaler.

Kombinasjon dialog og ekskludering

Per 1. desember har GES 66 selskaper under observasjon. Noen av disse vil KLP, ofte sammen med andre investorer, forsøke å påvirke. Blant disse er både norske og utenlandske selskaper.

Ekskludering er en siste utvei hvis selskapet ikke viser vilje til forbedring. I dialogen med ekskluderte selskaper er målet å bidra til endring slik at selskapet kan inkluderes igjen.

KLPs erfaring er at denne kombinasjonen av dialog og ekskludering er effektiv for oppnå

forbedringer. Åpenheten rundt våre uttrekk og kriterier legger tyngde bak kravene vi stiller til selskapene i vårt engasjement.

Vi møter også selskaper som ikke er i noen av disse kategoriene. Dette er vår måte å signalisere at KLP bryr seg om forretningspraksisen i selskaper vi er investert i. Dialog med selskaper er vanligvis en kombinasjon av møter, e-postkorrespondanse og telefonkonferanser.

Analyseprosess og kilder

GES Investment Services følger daglig 9000 nyhetskilder, FN-organisasjoner, bransjetidsskrifter og nyhetsbrev. Dersom et selskap assosieres til kritikkverdige forhold, uttreder så GES hendelsen og kontakter selskapet for deres kommentarer og en dialog omkring hendelsen på våre vegne. GES er også i dialog med andre interessenter for å få et mest mulig objektivt bilde.

Dersom utredningen konkluderer med at selskapet kan assosieres til den inntrufne hendelsen og selskapet over tid ikke viser tilstrekkelig ansvar for, og vilje til å ta tak i, de kritikkverdige forholdene, vil GES anbefale KLP å trekke seg ut av selskapet. Enhver beskyldning skal være bekreftet enten av selskapet selv eller av en troverdig offisiell kilde, f.eks. myndigheter eller FN-organer.

I vår dialog med selskaper som er assosiert til brudd mot retningslinjene, stiller vi fire krav. Disse kravene gjelder både for at et kritisert selskap skal unngå ekskludering, og for at et ekskludert selskap skal bli inkludert igjen.

1. Den rapporterte hendelsen har opphørt.
2. Selskapet har håndtert den rapporterte hendelsen og konsekvensene på en ansvarsfull måte.
3. Selskapet har systemer og rutiner på plass for å forhindre at lignende skjer i fremtiden.
4. Punkt 1-3 er verifisert av uavhengig tredjepart.

Selskapsdialog

1.1-15.11.2008

Selskap	Status	Tema
Bridgestone	Ekskludert	Arbeidstakerrettigheter
Ericsson	Under observasjon	Arbeidstakerrettigheter
Exxon Mobil	Ekskludert	Korrupsjon
G4S	Ekskludert	Arbeidstakerrettigheter
Grupo Ferrovial	Ekskludert	Miljø
Hyundai	-	Menneskerettigheter og korrupsjon
Marathon Oil	Ekskludert	Korrupsjon
Norsk Hydro	Under observasjon	Arbeidstakerrettigheter
Odfjell	Under observasjon	Miljø og arbeidstakerrettigheter
Samsung Electronics	Under observasjon	Korrupsjon
Sodexo	Re-inkludert des. 2008	Menneskerettigheter
StatoilHydro	-	Miljø og korrupsjon
Telenor	Under observasjon	Arbeidstakerrettigheter
Thales	Ekskludert	Korrupsjon
Toyota Motor	Ekskludert	Arbeidstakerrettigheter
Yara	Under observasjon	Menneskerettigheter

Re-inkluderte selskaper

Det er med glede KLP ser at selskaper tar kritikken til etterretning og iverksetter tiltak som leder til forbedringer. I denne omgangen re-inkluderes to selskaper.

BHP BILLITON

Ekskludert siden: juni 2004

Kilde: GES

Land: Australia, Storbritannia

Industri: metaller og gruvedrift

Indeks: MSCI-WI

I 2003 introduserte BHP Billiton individuelle arbeidsavtaler i stedet for kollektivavtale ved noen av sine anlegg for å øke produktiviteten. Ved noen anlegg ble denne avtaletypen obligatorisk for nyansatte. Dette var svært kontroversielt i lys av ILO-konvensjonen om fri forhandlingsrett. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen har kritisert de australske myndighetene for å tillate en slik praksis, og den australske regjeringen annonserte i 2007 at man vil endre arbeidslovgivningen. BHP Billiton har nå bekreftet at man ikke lenger bruker individuelle arbeidsavtaler for nyansatte, og at ordningen vil fases ut slik at man opererer i tråd med den nye lovgivningen ved inngangen av 2010.

SODEXO

Ekskludert siden: juni 2007

Kilde: GES

Land: Frankrike

Industri: restauranger

Indeks: MSCI-WI

Kalyx, et datterselskap av Sodexo, driver Harmondsworth Immigration Removal Centre i London som er det største flyktningmottaket i England. Senteret fikk hard kritikk ved tilsyn av britiske myndigheter i 2006 på grunn av inhumane forhold. Inspeksjonen ble gjennomført etter et opprør, et par selvmord og en felles

uttalelse fra de innsatte hvor de protesterte mot dårlig behandling fra ledelsen og vekterne. Rapporten fra tilsynet beskriver blant annet bruk av uforholdsmessige disiplinære metoder og nedverdiggende behandling, og var et klart signal om at man ikke har respektert menneskerettighetene i tilstrekkelig grad. KLP har hatt kontakt med selskapet i 2007 og 2008. Sodexo har vært imøtekommende, vist vilje til å forbedre situasjonen og agert raskt. Selskapet kan nå vise til en ny policy for menneskerettigheter og virkemiddel for å integrere den i organisasjonen. Bl.a. har man gitt ansvaret for at policyn etterlevs til ledelsen og definert en plan for hvordan den skal kommuniseres internt og eksternt. De britiske myndighetene som oppdaget problemet har konkludert med at selskapet allerede har oppnådd store forbedringer og tatt tak i problemet på alle områder.

Re-inkludert i juni 2008

AWB

Ekskludert siden: juni 2006–juni 2008

Kilde: GES

Land: Australia

Industri: matdistributør

Indeks: MSCI-WI

I rapporten om korrupsjon forbundet med FNs olje for mat-program (OFFP), ble AWB pekt ut som et av de mest involverte selskapene i korrupsjonsskandalen. Selskapet har betalt store beløp til Saddam Husseins regime mellom 1997 og 2003. Rettsaken om OFFP pågår fortsatt i 2008, men AWB har håndtert saken på en ansvarlig måte og gjennomført flere interne tiltak for å forhindre fremtidig korrupsjon.

Eksluderte selskaper

Menneskerettigheter

■ AES	USA	kraftprodusent	NY
■ Alstom	Frankrike	elektrisk utstyr	
■ China Mengniu Dairy	Kina	matvarer	NY
■ Chevron*	USA	olje og gass	
■ L-3 communications*	USA	luftfart og forsvar	
■ Vedanta Resources*	Storbritannia	metaller og gruvedrift	
■ Wesfarmers	Australia	stormarked	
■ Yahoo!	USA	Internet (programvare og tjenester)	

Arbeidstakerrettigheter

■ Bridgestone	Japan	dekk og gummi	
■ Group 4 Securicor	Storbritannia	sikkerhets- og alarmtjenester	
■ Toyota Motor	Japan	bilprodusent	
■ Wal-Mart Stores	USA	stormarked	

Miljø

■ Chevron*	USA	olje og gass	
■ DRDGold	Sør-Afrika	gull	
■ Duke Energy	USA	kraftselskap	
■ Feepport McMoRan	USA	metaller og gruvedrift	
■ Grupo Ferrovial	Spania	bygg og anlegg	
■ Monsanto	USA	gjødsel og jordbrukskjemikalier	
■ PetroChina	Kina	olje og gass	
■ Rio Tinto	Storbritannia	metaller og gruvedrift	NY
■ Vedanta Resources*	Storbritannia	metaller og gruvedrift	

Korrupsjon

■ Exxon Mobil	USA	olje og gass	
■ Hess	USA	olje og gass	
■ Marathon Oil	USA	olje og gass	
■ Thales*	Frankrike	luftfart og forsvar	

Våpenprodusenter

■ Alliant Techsystems	USA	luftfart og forsvar	
■ BAE Systems	Storbritannia	luftfart og forsvar	
■ Boeing	USA	luftfart og forsvar	
■ EADS	Nederland	luftfart og forsvar	
■ Finmeccanica	Italia	luftfart og forsvar	
■ GenCorp	USA	luftfart og forsvar	
■ General Dynamics	USA	luftfart og forsvar	
■ Hanwha Corporation	Sør-Korea	kjemikalier	
■ Honeywell	USA	luftfart og forsvar	
■ L-3 Communications*	USA	luftfart og forsvar	
■ Lockheed Martin	USA	luftfart og forsvar	
■ Northrop Grumman	USA	luftfart og forsvar	
■ Poongsan	Sør-Korea	metaller og gruvedrift	
■ Raytheon	USA	luftfart og forsvar	
■ Safran	Frankrike	luftfart og forsvar	
■ Serco group	Storbritannia	miljø- og anleggstjenester	
■ Singapore Technologies Engineering	Singapore	luftfart og forsvar	
■ Textron	USA	industriell konglomerat	NY
■ Thales*	Frankrike	luftfart og forsvar	
■ United Technologies	USA	luftfart og forsvar	

Tobakksprodusenter

■ Altadis	Spania	tobakk	
■ Altria group	USA	tobakk	
■ British American Tobacco	Storbritannia	tobakk	
■ Imperial Tobacco	Storbritannia	tobakk	
■ Japan Tobacco	Japan	tobakk	
■ Lorillard	USA	tobakk	
■ Philip Morris	USA	tobakk	
■ Reynolds American	USA	tobakk	
■ Richemont	Sveits	klær, accessoarer og luksusgoder	
■ Swedish match	Sverige	tobakk	
■ UST	USA	tobakk	

* Selskapet er ekskludert av flere grunner.

Målet er alltid
å påvirke
selskapene til
en langsiktig
og bærekraftig
verdiskaping.

Fire krav for re-inkludering

- 1 Den rapporterte hendelsen har opphørt.
- 2 Selskapet har håndtert den rapporterte hendelsen og konsekvensene på en ansvarlig måte.
- 3 Selskapet har systemer og rutiner på plass for å forhindre at lignende skjer i fremtiden.
- 4 Punkt 1-3 er verifisert av uavhengig tredjepart.

Menneskerettigheter

Menneskerettighetene er et av de viktigste internasjonale verdigrunnlagene. Som en del av KLPs verdigrunnlag, ansvarlige investeringsstrategi og gjennom vår deltakelse i FNs Global Compact, ønsker vi å støtte internasjonale menneskerettigheter og ikke medvirke til brudd på disse. En konsekvens er at åtte selskaper er utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift: **AES**
Ekskludert siden: Desember 2008
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Kraftselskap
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

NY

AES driver den hydroelektriske dammen Chan 75 i Panama, som ifølge FN-rapporter assosieres til brudd på menneskerettighetene til urbefolkningen Ngöbe. Sommeren 2008 sendte FN to hastende appeller til staten Panama for å varsle om forflytting, tap av bosted, ødeleggelse av jordbruksmarker og utstrakt bruk av vold og arrestasjoner av medlemmer i urbefolkningsgruppen som motsatte seg prosjektplanene. Konstruksjonen av dammen kan lede til at lokalsamfunnet Charco la Pava oversvømmes, men innbyggerne har ikke blitt hørt eller kompensert for tapet.

Fremdrift: **ALSTOM**
Ekskludert siden: Desember 2007
Kilde: GES
Land: Frankrike
Industri: Elektrisk utstyr
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

En spesialutsending for FNs menneskerettighetsråd oppfordret i august 2007 selskaper som er involvert i Merowe Dam-prosjektet i Sudan til å stoppe sine operasjoner på grunn av rapporter om menneskerettighetsbrudd i forbindelse med en stor tvangsflytting av mennesker; cirka 50 000 beregnes være nødt til å flytte på grunn av dambyggingen. Blant de involverte selskapene var Alstom, som er hovedleverandøren av elektrisk utstyr til prosjektet. Ingen av selskapene har fulgt anbefalingen fra FNs spesialutsending.

Fremdrift: **CHEVRON**
Ekskludert siden: Desember 2002
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

Chevron innrømmer at den nigerianske regjeringens sikkerhetsstyrker, med Chevrons tillatelse, benyttet Chevronkontrakterte båter og helikoptre under angrep på landsbyer i Warrideltaet. Det gjorde sikkerhetsstyrkene også i en gisselsituasjon på selskapets oljeplattform i Parabe, hvor sikkerhetsstyrkene i et voldelig sammenstøt skulle frita ansatte som ble holdt som gissel av demonstrerende ungdommer. To ungdommer døde. Dette skjedde i 1998, men rapporter om flere voldelige sammenstøt, hvor også den nigerianske regjeringens sikkerhetsstyrker har vært involvert i perioden 2005 til 2007, tyder på et vedværende problem. Nigerdeltaet er fortsatt ustabil og et risikofylt miljø for oljeselskaper som opererer der. Det har dog vært en positiv forandring i Chevrons holdning og vi ser en fremdrift i forhold til fremtidig re-inkludering. Selskapet jobber nå mer systematisk for å verne om menneskerettigheter og har også erstattet familiene til de døde ungdommene. Se ytterligere begrunnelse for ekskludering av Chevron under miljø.

Fremdrift: **CHINA MENGNIU DAIRY**
Ekskludert siden: Desember 2008
Kilde: GES
Land: Kina
Industri: Matvarer
Indeks:

1
2
3
4

NY

I september 2008 kunngjorde kinesiske myndigheter at melkepulver for barn hadde blitt forgiftet med melamin. Dette ledet til at fire barn døde og cirka 94 000 fikk nyrestein og nyresvikt. Melamin er en kjemikalie som brukes til å lage plast og inneholder ikke næring. Involvert i denne skandalen var noen av Kinas største meierier, blant annet China Mengniu Dairy som har innrømmet at noen av selskapets produkter var forgiftet. Underleverandører har blandet melk med vann for å øke mengden, og blandet inn melamin for å øke proteinnivået.

Fremdrift: **L-3 COMMUNICATIONS**
Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

I den amerikanske arméens utredning om mishandling og tortur i Abu Ghraib-fengselet i Irak 2003-2004, fastslås det at ansatte til selskapet Titan har vært delaktige i eller tilstede ved mishandlinger. Ifølge rapporten har Titan ikke adressert problemstillingen på en effektiv måte og ikke gitt gode nok instruksjoner til sine ansatte. Titan ble senere oppkjøpt av L-3 Communications, som derved tar over ansvaret. Selskapet leverer fortsatt tolkingstjenester til den amerikanske armé. Selskapet må derfor få mekanismer på plass for å unngå at menneskerettighetsbrudd skjer igjen, spesielt i land som Irak og Afghanistan. Se videre begrunnelse for ekskludering av L-3 Communications under våpenprodusenter.

Fremdrift: **VEDANTA RESOURCES**
Ekskludert siden: Desember 2008
Kilde: GES SBU
Land: Storbritannia
Industri: Metaller og gruvedrift
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

Vedanta Resources er i ferd med å etablere aluminiumsproduksjon i Orissa i India. I denne prosessen har selskapet ifølge indiske myndigheter gjort seg skyldig i brudd på menneskerettigheter, bl.a. tvangsflytting og vold og trusler mot befolkningen. Selskapet har brutt indiske miljølover, villedet myndigheter og forårsaket grov miljøskade, bl.a. utslipp av vann med høyt innhold av tungmetaller til elver og grunnvann. Etableringen av anlegget vil innebære hogging av flere kvadratkilometer skog i et av Indias mest artsrike områder med flere truede arter. Selskapet er også anklaget for ulovlige produksjonsutvidelser, uforsvarlig håndtering av farlig avfall, overgrep mot stammefolk, elendige lønnsvilkår og farlige arbeidsforhold i gruvene og fabrikkene.

Fremdrift: **WESFARMERS**
Ekskludert siden: Desember 2007
Kilde: GES
Land: Australia
Industri: Stormarked
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

Wesfarmers er ekskludert på grunn av ulovlig utvinning av naturressurser i Vest-Sahara og derved indirekte støttet Marokkos ulovlige okkupasjon av landet. Selskapet har bekreftet importen av fosfatstein. Den internasjonale domstol ICJ fastslo i 1975 at Marokko ikke har noen rettslige krav til Vest-Sahara og følgelig ikke til Vest-Saharas naturressurser, og utvinning av naturressurser fra okkuperte områder, Vest-Sahara spesielt, ble erklært ulovlig av FN i 2002.

Fremdrift: **YAHOO!**
Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Internet
(programvarer og tjenester)
Indeks: MSCI-WI

1
2
3
4

Yahoo har gjort seg skyldig i brudd på ytringsfriheten, etter å ha overlevert kinesiske myndigheter informasjon som førte til ti års fengselsstraff for en kinesisk journalist. Journalisten hadde sendt informasjon om et hemmelig dekret der myndighetene skriver om hvordan man skulle hindre demonstrasjoner på tiårsdagen for massakren på Den himmelske freds plass til utenlandske internett-sider. Yahoo overleverte informasjon som knyttet e-posten til journalistens ip-adresse og fysiske lokalisering. Yahoo viser til at man må følge lokale myndigheter, til tross for at overføring av såkalte statshemmeligheter per internett kan medføre dødsstraff i Kina.

Arbeidstakerrettigheter

Det er noen grunnleggende rettigheter enhver arbeidstaker har. I FN har minimumsstandarder for arbeidsvilkår som omhandler blant annet organisasjonsfrihet, forbud mot tvangsarbeid, barnarbeid og diskriminering blitt fastsatt. Disse standardene bør etterleves uansett hvor i verden arbeidstakeren er på jobb. Som en konsekvens er fire selskaper utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift: **BRIDGESTONE**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Desember 2006
Kilde: GES
Land: Japan
Industri: Dekk og gummi
Indeks: MSCI-WI

Firestone, et datterselskap av Bridgestone, driver verdens største gummiplantasje i Liberia. Med 6000 ansatte er selskapet den største private arbeidsgiveren i landet. Barnarbeid rapporteres å være forekommende på plantasjonen, og barn fra ni og ti års alder sies være i arbeid for å gjøre det mulig for foreldrene sine å oppnå den daglige kvote som selskapet fastsatt. FN rapporterer om bruken av barnarbeid på plantasjonen i en rapport fra 2006. Selskapet er også anmeldt av International Labor Rights Fund (ILRF) for samme forhold. Rettssaken pågår fortsatt. Bridgestone sier at en policy mot barnarbeid er på plass, den er dog ikke offisiell og ifølge arbeidere ikke håndhevet. Et viktig fremskritt er at en kollektivavtale ble signert på plantasjonen sommeren 2008.

Fremdrift: **GROUP 4 SECURICOR**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Juni 2008
Kilde: GES
Land: Storbritannia
Industri: Sikkerhets- og alarmtjenester
Indeks: MSCI-WI

Group 4 Securicor (G4S) er anklaget for systematiske brudd mot arbeidstagerrettigheter i tolv land, blant annet har den internasjonale fagforeningsalliansen Union Network International (UNI) rettet klager til Storbritannias kontaktpunkt for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper i 2006 og 2007. I minst fem land er bruddene bekreftet av offisielle kilder, blant annet av den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO og nasjonale rettsinstanser. Anklagene gjelder forbud mot fagorganisering, trakassering av fagforeningsrepresentanter, ulovlige oppsigelser, brudd mot arbeidslov, brudd mot kollektivavtaler og underbetaling av overtidsarbeid.

Fremdrift: **TOYOTA MOTOR**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: GES
Land: Japan
Industri: Bilprodusent
Indeks: MSCI-WI

Fagforeningen på Toyota i Filippinene hevder at selskapet forhindrer arbeiderne å organisere seg og forhandle om kollektivavtaler. Saken undersøkes av det filippinske rettssystemet og av den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO. ILO oppgir flere punkter hvor Toyota bryter med internasjonal arbeidsrett. Selskapet har motarbeidet opprettelse av fagforeninger, sagt opp arbeidere uten lovlig grunn og truet arbeidere som planlegger å fagorganisere seg.

Fremdrift: **WAL-MART STORES**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Juni 2003
Kilde: GES SPU
Land: USA
Industri: Stormarked
Indeks: MSCI-WI

En jevn strøm av rapporter i media og rettssaker vitner om systematisk dårlige arbeidsforhold i Wal-Mart. Selskapet kritiseres for gjentatte brudd mot arbeidstakerrettigheter på flere områder. Kritikken gjelder barnarbeid, fabrikker som utnytter arbeidskraften, diskriminering av kvinner og motarbeidelse av fagforeninger. Høsten 2008 vant 67 500 tidligere og nåværende ansatte en rettssak hvor Wal-Mart ble dømt for å systematisk ha tilbakeholdt lønn til de ansatte. Dommen ble avgjort i den høyeste rettsinstansen i Massachusetts, og mer enn 30 lignende rettssaker mot Wal-Mart pågår i andre amerikanske delstater.

Miljø

Miljøet er et felles gode, men også et felles ansvar. Ved å utelukke selskaper som gjør seg skyldige i alvorlige miljøskader, ønsker KLP å gi et tydelig signal om at miljøet bør stå høyt på agendaen. Som en konsekvens er ni selskaper utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift: **CHEVRON**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Juni 2004
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI-WI

I 2004 startet en rettssak mot Chevron for avfallshåndteringen i regnskogen i Ecuador hvor ChevronTexaco, som selskapet da het, var operativt fra 1960-tallet til 1990-tallet. Selskapet anklages for å i en årrekke ha dumpet store mengder giftig, kreftfremkallende avfall, og derved forurenset jord og vann for mange lokalsamfunn. Chevron bestrider funnene i flere av de undersøkelser som er gjort, men høsten 2008 bekrefter en uavhengig undersøkelse at 42 av 46 dumpingsplasser har høye nivåer av gift, og at mesteparten av disse ikke er omfattet av det opprensningsprogram Chevron er blitt enig med Ecuadors myndigheter om. Dermed gjelder rettssaken mot Chevron ikke bare miljøskader, men også bedrageri. Se ytterligere begrunnelse for ekskludering av Chevron under menneskerettigheter.

Fremdrift: **DRD GOLD**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Mai 2007
Kilde: SPU
Land: Sør-Afrika
Industri: Gull
Indeks: MSCI-WI

DRDGold er beskyldt for å forårsake alvorlig miljøskade og medvirke til alvorlige helseskader i forbindelse med gruvedriften på henholdsvis Papua Ny-Guinea og Fiji.

Fremdrift: **DUKE ENERGY**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Desember 2006
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Kraftselskap
Indeks: MSCI-WI

Duke Energy etterforskes av EPA (Environmental Protection Agency) for brudd på amerikanske Clean Air Act. Dette går tilbake til 1990-tallet når selskapet ønsket å forlenge levetiden på åtte av sine eldste kullkraftverk i USA med 20 år. Selskapet gjennomførte moderniseringsprosessen av kraftverkene fra 1940-tallet uten å installere utslippskontrollsystemer som kunne ha redusert forurensningen betydelig. De store utslippene har ifølge EPA betydelig innvirkning både på miljøet og folkehelsen.

Fremdrift: **FREEPORT MCMORAN**

- 1
- 2
- 3
- 4

Ekskludert siden: Juli 2006
Kilde: GES SPU
Land: USA
Industri: Metaller og gruvedrift
Indeks: MSCI-WI

Freeport McMoRan Copper & Gold driver verdens største gullgruve og andre største kobbergruve på Ny-Guinea i Indonesia. Selskapet deponerer gruveavfall i et naturlig elvesystem og det er påvist tungmetallavrenning fra selskapets deponier for gråberg og avdekningsmasser. Selskapet dumper så mye som 230 000 tonn per dag. Det foreligger et omfattende materiale som viser at selskapets virksomhet har forårsaket omfattende og varige miljøskader på økosystemene i og langs hele vassdraget og at selskapet i liten grad har gjennomført tiltak for å forhindre eller redusere disse skadene.

Fremdrift: **GRUPO FERROVIAL**
Ekskludert siden: Juni 2007
Kilde: GES
Land: Spania
Industri: Bygg og anlegg
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

Grupo Ferrovial er involvert i et veiprojekt som ødelegger områder og dyreliv som er vernet i lov. I 2007 sendte EU-kommisjonen flere advarsler til polske myndigheter vedrørende byggingen av Via Baltica motorvei. EU-kommisjonen annonserte at de vil ta Polen til EU-domstolen. Miljøtillatelsen ble trukket av en polsk domstol og prosjektet er nå stoppet. De polske myndighetene er ansvarlige for å planlegge veistrekningen, men også selskapet har et ansvar i og med at man innledningsvis ikke ønsket å gjøre en grundig miljøkonsekvensanalyse. Selskapet har vist vilje til å rette opp og vi håper å få verifisert de positive endringer i løpet av neste halvår.

Fremdrift: **MONSANTO**
Ekskludert siden: Juni 2007
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Gjødning og jordbrukskjemikalier
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

Monsanto ble i 2007 sterkt kritisert i britisk media for å ikke ta ansvar for miljøskadene man forårsaket i Wales. Selskapet dumpet sitt kjemiske avfall i Brofiscinområdet under 1960- og 1970-årene, og en rapport fra de britiske miljømyndighetene viser at grunnvannet fortsatt forurennes av polychloreret biphenyl (PCB), som anses å være en av de giftigste kjemikalierne mennesket noen gang har laget. Rapporten er et resultat av myndighetenes undersøkelser da det i 2003 ble oppdaget lekkasjer fra området. Kjemikalier er blitt funnet i jord, vekstliv og både overflate- og grunnvann. Brofiscinområdet er blitt kalt det mest forurensete i Storbritannia.

Fremdrift: **PETROCHINA**
Ekskludert siden: Juni 2006
Kilde: GES
Land: Hong Kong
Industri: Olje og gass
Indeks:

-
-
-
-

En eksplosjon inntraff ved en av PetroChinas fabrikker i 2005. Eksplosjonen førte til at cirka 100 tonn kjemikalier rant ut og i løpet av noen timer hadde dannet et 80 kilometer langt giftig belte i Songhuafloden. Fem arbeidere døde og over 70 ble skadet. Ulykken ble fortiet av selskapet og myndigheter i ni dager. Selskapet har nå betalt bøtene man ble pålagt av myndighetene, og iverksatt et nytt styringssystem for helse, miljø og sikkerhet.

Fremdrift: **RIO TINTO**
Ekskludert siden: September 2008
Kilde: GES SPU
Land: Storbritannia
Industri: Metaller og gruvedrift
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

NY

Sammen med Freeport McMoRan driver Rio Tinto verdens største gullgruve og verdens andre største kobbergruve på Ny-Guinea i Indonesia. Grasbergruven slipper svært store mengder avgangsmasser direkte ut i et naturlig elvesystem, cirka 230 000 tonn per dag. Utslippene vil komme til å øke framover i takt med at gruvnen utvides. Det er dessuten stor fare for at tungmetallavrenning fra selskapets deponier for gråberg og avdekningsmasser medfører vedvarende forurensning av grunn og vassdrag. Gruven antas drivverdig fram til 2041, noe som må antas å påføre omgivelsene alvorlige miljøskader fordi ingenting tyder på at selskapet vil endre praksis i fremtiden.

Fremdrift: **VEDANTA RESOURCES**
Ekskludert siden: Desember 2007
Kilde: GES SPU
Land: Storbritannia
Industri: Metaller og gruvedrift
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

Vedanta Resources er i ferd med å etablere aluminiumsproduksjon i Orissa i India. I denne prosessen har selskapet ifølge indiske myndigheter overtrådt indiske miljølover, villedet myndigheter og forårsaket grov miljøskade. Etableringen av anlegget vil innebære hogging av flere kvadratkilometer skog i et av Indias mest artsrike områder med flere truede arter. Det rapporteres også om at Vedanta bryter med menneskerettighetene på grunn av tvangsflytting og vold og trusler mot befolkningen. Selskapet er videre anklaget for ulovlige produksjonsutvidelser, uforsvarlig håndtering av farlig avfall, overgrep mot stammefolk, elendige lønnsvilkår og farlige arbeidsforhold i gruvene og fabrikkene.

Korrupsjon

Korrupsjon er et av verdens største økonomiske problem som forhindrer økonomisk og bærekraftig utvikling i mange land. Som ansvarlig investor og eier støtter KLP den internasjonale kampen mot korrupsjon gjennom å ekskludere selskap som assosieres til grov eller systematisk korrupsjon. Som en konsekvens er fire selskaper utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift: **EXXON MOBIL**
Ekskludert siden: Desember 2004
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

I en utredning som det amerikanske senatet har gjort om seks amerikanske oljeselskapers virksomhet i Ekvatorial-Guinea, kritiseres Exxon for å systematisk, og gjennom flere år, ha betalt hundretalls millioner dollar til Ekvatorial-Guineas president, hans slektninger og regjeringsmedlemmer, som en del av produksjonsdelingskontraktene i Ekvatorial-Guinea. Exxon har i etterkant kunnet vise til et solid anti-korrupsjonsarbeid og spilt en aktiv rolle i utviklingen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Fremdrift: **HESS**
Ekskludert siden: Desember 2004
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

Ifølge en utredning som det amerikanske senatet har gjort om seks amerikanske oljeselskapers virksomhet i Ekvatorial-Guinea, har Hess gjort seg skyldig til korrupsjon. Hess har betalt store beløp til statslige leverandører i Ekvatorial-Guinea, statsansatte, regjeringsmedlemmer og deres familiemedlemmer i perioden 1997 til 2004. Hess har i etterkant spilt en aktiv rolle i utviklingen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Fremdrift: **MARATHON OIL**
Ekskludert siden: Desember 2004
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

I en utredning som det amerikanske senatet har gjort om seks amerikanske oljeselskapers virksomhet i Ekvatorial-Guinea, kritiseres Marathon Oil for å ha betalt flere millioner dollar til statslederen, hans slektninger og regjeringsmedlemmer, i forbindelse med utviklingen av et stort gassfelt i Ekvatorial-Guinea. Marathon kan nå vise til en robust anti-korrupsjonspolicy og kontrollsystemer, og har spilt en aktiv rolle i etableringen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Fremdrift: **THALES**
Ekskludert siden: Juni 2006
Kilde: GES
Land: Frankrike
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

-
-
-
-

Thales er beskyldt for å ha bestukket Sør-Afrikas tidligere visepresident Jacob Zuma i forbindelse med en våpenhandel i landet. Høsten 2008 ble det klart at Zuma ikke ble dømt, men i 2005 sa høyesteretten i Durban at det var «uten tvil» at Thales sørafrikanske datterselskap hadde gjort seg skyldig i korrupsjon. I følge dommen ble det opprettet et samarbeid mellom Thales og en sørafrikansk forretningsmann som skulle legge til rette for handelen og gi tilgang til viktige kanaler i landet. I tillegg har en tidligere direktør i Thales offentlig beskyldt selskapet for systematisk korrupsjon. Dette har ført til at franske myndigheter har startet etterforskning. Thales er også etterforsket for korrupsjon i Hellas, Argentina og Asia. Dette indikerer systematisk korrupsjon i selskapet. Det har dog ikke kommet nye rapporter om korrupsjonstilfeller i den senere tid, og selskapet har tatt til seg kritikken fra interessenter og jobber med å etablere rutiner som kan forhindre at lignende skjer igjen.

Produksjon og salg av våpen

Noen våpen rammer hardere – og flere sivile – enn andre. Dette vil ikke KLP medvirke til. Vi utelukker derfor selskaper som produserer eller selger våpen som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper og som ved normal anvendelse vil medføre en betydelig risiko for å ramme sivile. Som en konsekvens er 20 selskaper utelukket fra våre investeringer.

ALLIANT TECHSYSTEMS

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks:

Alliant Techsystems har vært involvert i flere våpenprosjekter, både som leverandør av spesialkomponenter og som hovedprodusent av hele klasebomber. Selskapet markedsfører fortsatt noen av disse på sin hjemmeside. Selskapet har blant annet produsert klasebomben CBU-87/B, som inneholder 202 stykk BLU-97 sprenglegemer. Dette er et av de mest brukte luftleverte klasevåpnene. Disse opplysningene er bekreftet av blant andre Jane's Information Group.

BAE SYSTEMS

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: Storbritannia
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

BAE Systems, Finmeccanica og EADS inngår i joint venture-selskapet MBDA. MBDA har i følge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile».

BOEING

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Boeing Co. leverer ifølge opplysninger på egen hjemmeside ulike former for vedlikehold og oppgraderinger av Minuteman III ICBM. ICBM utgjør hovedelementet i USAs landbaserte, strategiske kjernevåpen.

EADS

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: Nederland
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

European Aeronautics Defence and Space Company (EADS) bekrefter at de inngår i joint venture-selskapet TDA. Ifølge brevet produserer TDA blant annet bombekastergranaten PR Cargo, som EADS beskriver slik: «This is a submunition projectile for 120 mm rifled mortars. Equipped with dual-effect submunitions, it engages dismounted troops and light armored vehicles». Ifølge Jane's Information Groups database Infantry Weapons inneholder PR Cargo 16 sprenglegemer og kan klassifiseres som klasebombe. Videre inngår EADS også i joint venture-selskapet MBDA sammen med BAE Systems og Finmeccanica. MBDA har ifølge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile». Se også omtale av BAE og Finmeccanica.

FINMECCANICA

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: Italia
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-VI

BAE Systems, Finmeccanica og EADS inngår i joint venture-selskapet MBDA. MBDA har ifølge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile».

GENCORP

Ekskludert siden: Januar 2008
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks:

GenCorp produserer komponenter til klasebomber. Selskapet markedsfører stridskoder for våpensystemene GMLRS, MLRS og ATACMS på sin hjemmeside. Alle tre oppfyller definisjonen for klasevåpen i konvensjonen mot klasebomber. GenCorp er også assosiert med produksjon av kjernevåpen. GenCorps heleide datterselskap Aerojet produserer drivmiddel for missiler som ikke har annen funksjon enn å avfyre atomstridskoder.

GENERAL DYNAMICS

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Selskapet har tidligere produsert sentrale komponenter til klasebomber, men akkurat nå er produksjonen i bero og våpenprogrammene som bombene var planlagt for er avsluttet. Selskapet markedsfører dog fortsatt klasebomber på sin hjemmeside.

HANWHA CORPORATION

Ekskludert siden: Januar 2008
Kilde: SPU
Land: Sør-Korea
Industri: Kjemikalier
Indeks:

Hanwha Corporation har bekreftet overfor Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland (SPU) at de produserer luft- og bakkeleverte klasevåpen. De markedsfører også disse på sin hjemmeside.

HONEYWELL

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Selskapet har gjennom datterselskapet Honeywell Technology Solutions Inc. ansvaret for reparasjon, utvikling, kalibrering, drift og vedlikehold av måleinstrumenter samt registrering av data ved simulering av kjernevåpnedetonasjoner ved White Sands Missile Range i New Mexico.

L-3 COMMUNICATIONS

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

L-3 Communications har bekreftet overfor GES og Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland (SPU) at de tilbyr komponenter til klasebomber. For videre begrunnelse for ekskludering av L-3 Communications, se menneskerettigheter.

LOCKHEED MARTIN

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Lockheed Martin produserer ifølge egen hjemmeside blant annet ulike missiler som kategoriseres som klasevåpen. Selskapet produserer også ulike andre varianter av denne typen våpen, samt komponenter. Disse opplysningene er bekreftet av Jane's Information Group.

NORTHROP GRUMMAN

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Selskapet er ifølge egen pressemelding kontraktør for vedlikehold og oppgradering av US Air Force's Minuteman III ICBM. ICBM utgjør hovedelementet i USAs landbaserte, strategiske kjernevåpen.

POONGSAN

Ekskludert siden: Januar 2007
Kilde: SPU
Land: Sør-Korea
Industri: Metaller og gruvedrift
Indeks:

Poongsan produserer ulike typer ammunisjon til militær bruk, herunder klasevåpen. På sin hjemmeside beskriver selskapet tre varianter av denne våpentypen.

RAYTHEON

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks:

Produserer ifølge sin egen hjemmeside JSOW (Joint Stand Off Weapon) og klaseammunisjon til disse: «JSOW integrates the BLU-97 combined effects bombs and the BLU-108 sensor fused weapon submunitions for area targets or armoured vehicles». Dette er å anse som klasevåpen. Opplysningene er bekreftet av Jane's Information Group.

SAFRAN

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: Frankrike
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Safran er morselskap for selskapene Snecma og Sagem, som i følge Jane's Missiles and Rockets produserer et nytt missilsystem (M51) for strategiske kjernevåpen for den franske marine.

SERCO GROUP

Ekskludert siden: Januar 2008
Kilde: SPU
Land: Storbritannia
Industri: Miljø- og anleggstjenester
Indeks:

Serco Group har bekreftet til Norges Bank at de produserer våpen som kan karakteriseres som kjernevåpen. I et joint venture med Atomic Weapons Establishment vedlikeholder de Storbritannias kjernevåpen.

SINGAPORE TECHNOLOGIES ENGINEERING

Ekskludert siden: Desember 2001
Kilde: GES SPU
Land: Singapore
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Selskapet har bekreftet at man produserer landminer – dog ikke for eksport men for Singapores forsvar. Singapore har ikke undertegnet konvensjonen om forbud mot produksjon av landminer.

TEXTRON

Ekskludert siden: Desember 2008
Kilde: GES
Land: USA
Industri: Industrielt konglomerat
Indeks: MSCI-WI

Textron utvikler, produserer og markedsfører klasebomber og komponenter til klasebomber som er forbudt av den internasjonale konvensjonen mot klasebomber. Selskapet har bekreftet produksjonen overfor GES. Selskapet sier at det å fornye designen på våpentypen kunne være en mulighet for å etterleve konvensjonen, men at selskapet ikke er overbevist om at dette er den beste løsningen for å eliminere den uakseptable risikoen for sivile.

NY

THALES

Ekskludert siden: Desember 2005
Kilde: SPU
Land: Frankrike
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Thales har tidligere produsert klasevåpen, men sier i et brev til KLP at selskapet ikke lenger "på noen måte er involvert i produksjon av klasebomber, og har trukket tilbake disse produktene fra katalogene". Thales sier at selskapet hatt en proaktiv holdning og kommet den nye konvensjonen i forkjøpet gjennom å allerede ha antatt prinsippene og definisjonen. KLP har ekskludert Thales etter tilrådning av Etikkrådet for Statens pensjonsfond - Utland, som enda ikke har revidert sin anbefaling. KLP avventer en verifisering av Thales nye policy frem til neste oppdatering av ekskluderingslisten i juni 2009. Frem til da håper vi også på en avklaring om Thales eventuelle involvering i kjernevåpenproduksjon.

UNITED TECHNOLOGIES

Ekskludert siden: Januar 2006
Kilde: SPU
Land: USA
Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI-WI

Selskapets datterselskap, Rocketdyne, forestår oppgraderinger og tester av motorer for USAs MX Peacekeeper ICBM, som ikke har annen funksjon enn å frakte kjernefysiske stridskoder.

Uttrekkenes finansielle betydning

På lang sikt tror vi at en ansvarlig investeringsprofil er det beste for våre kunders avkastning. Vårt mål er å balansere porteføljene slik at effekten av eksklusjonene blir minst mulig. Samtidig jobber vi systematisk for å påvirke utelukkede bedrifter i positiv retning slik at disse igjen kan inkluderes i våre investeringer.

Sannsynligheten for at avviket ikke er større enn $\pm 0,7$ prosent i løpet av et år er 95 prosent, og 77 prosent for at ingen av årene over en femårsperiode skal ha et avvik større enn $\pm 0,7$ prosent. Således er de registrerte avvikene i tråd med modellen; kun 2005 ligger utenfor et 95 prosent konfidensintervall.

KLP World

Så langt i år gir KLPs referanseindeks KLP World, som er justert for ekskluderingsene, en avkastning som er 0,43 prosent dårligere enn Morgan Stanleys globale aksjeindeks MSCI World. Det er viktig å presisere at dette kun er en analyse på den potensielle påvirkningen på KLP

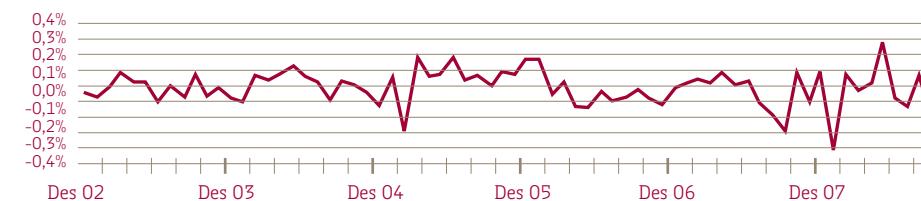
World. Når vi utelukker et selskap utelukkes dette fra alle relevante porteføljer innenfor alle aktuelle aktivklasser, hvorav ekskluderte verdipapir blir erstattet. Dette innebærer at den reelle avkastningspåvirkningen er svært vanskelig å måle. Det kan også forekomme avvik mellom påvirkningen innenfor ulike regioner.

Størst betydning for påvirkningen, i så vel positiv som negativ retning, har selskapets størrelse (indeksvekt) og utvikling innenfor et gitt tidsrom.

Vi ønsker også å presisere at denne historikken er for kort til å trekke entydige konklusjoner om avkastningen.

Månedlig avkastningsavvik KLP World vs. MSCI World

Grafen viser variasjonen mellom en portefølje av globale aksjer med og uten ekskluderings (des. 2002–sept. 2008).

Årlig avkastningsavvik mellom KLP World og MSCI World

2003	2004	2005	2006	2007	Per 3. kvartal 2008
-0,31 %	0,09 %	0,84 %	-0,69 %	-0,29 %	-0,43%

Utgiver: KLP
Design: Dinamo Red.
Produksjon: RK Grafisk AS
Foto: KLP og iStock
Opplag: 1000
Desember 2008

Karl Johans gate 41 b
Postboks 1733 Vika
0121 Oslo
Telefon 22 03 35 00
Telefaks 22 03 36 00
www.klp.no